

Ad fontes!

Євген Нахлік

УДК 821.161.2-1.09"190"І.Франко.07:7.045

ФРАНКОВІ “КОНКІСТАДОРИ”: ПОЕТИЗАЦІЯ ЗДОБУВНИЦЬКОГО ГЕРОЇЗМУ

Уперше розглянуто вірш І. Франка “Конкістадори” (1904) в контексті його творів (“Захар Беркут”, “Великі роковини”, “Мойсей” та ін.) і праць (“Темне царство”, “На склоні віку”, “Подуви весни в Росії”, “Що таке поступ?”, “Поема про сотворення світу”), поем Т. Шевченка “Гамалія” та “Кавказ” і роману Миколи Хвильового “Вальдшнепи”. Доведено, що іспанські та португальські конкістадори для Франка – лише привід і засіб для поетичної алегоризації: абстрагуючись від історичної трагедії американських тубільців, автор на прикладі відчайдушної одваги й завзяття конкістадорів виховує в українців готовість до беззастережної, при потребі збройної боротьби за національну свободу й державність.

Ключові слова: Іван Франко, конкістадори, поема “Мойсей”, неоромантизм, героїчний пафос, боротьба за українську державність, К. Климкович, Б. Кравців.

Yevhen Nakhlik. Ivan Franko's "Conquistadors": Poetization of Bellicose Heroism

For the first time, I. Franko's poem "Conquistadors" (1904) is considered in the context of his literary writings ("Zakhar Berkut", "Great Anniversary", etc.), and works supporting the liberation struggle of the enslaved peoples and blaming the occupation of foreign lands ("The Dark Kingdom", "On the Slope of the Age", "Spring Breath from Russia", "What is Progress?", "Poem about the Creation of the World"). In particular, attention is paid to Franko's statements about A. Pushkin and M. Lermontov in connection with the Russian-imperial conquest of the Caucasus. The poems of Taras Shevchenko "Hamalia" and "Caucasus" as well as the novel "Woodcocks" ("Valdshnepi") by Mykola Khvylovyi are also taken into consideration. The researcher assumes that the title of Franko's poem "Great Anniversary" was a reminiscence of the eponymous poem by Ksenofont Klymkovych.

As to I. Franko's notion of heroism, it is argued, that the poem "Conquistadors" is not about the past conquest of America, but rather about the future achievement of Ukraine's freedom, not about the heroism of old conquistadors, but rather about future liberation, or, as Bohdan Kravtsiv called it, "bellicose" ("zdobuvnytskyi"), heroism of Ukrainians. Spanish and Portuguese conquistadors served only as a ground and means for Franko's poetic allegory. Leaving the historical tragedy of American natives beyond attention, the author, on the example of reckless courage and enthusiasm of conquistadors, prepares Ukrainians for an unconditional, if necessary armed, struggle for national freedom and statehood.

The "Conquistadors" are in the line with Franko's contemplations of that time concerning the issue of force in history. The poem "Moses" (1905), in which the Jewish ideals of the 'state', 'the magnificent promised land' were allegorically projected on the struggle for Ukrainian statehood, became the extension of Franko's thoughts. The last stanzas of the poem are the poetization of the armed force used for getting the "promised land".

Keywords: Ivan Franko, conquistadors, poem "Moses", neo-romanticism, heroic pathos, struggle for Ukrainian statehood, K. Klymkovych, B. Kravtsiv.

Є в Івана Франка вірш “Конкістадори”, досить несподіваний і, на перший погляд, нехарактерний для автора “Захара Беркута”. Чому несподіваний і, здавалося б, нехарактерний? Тому що в історичній повісті “Захар Беркут”, написаній восени 1882 р., яскраво зображено, як тухольці чинять мужній опір монгольській навалі, а в “Конкістадорах”, навпаки, опоетизовано європейських завойовників теперішньої Латинської Америки, їхній напад на мирне місто: “По бурхливім океані / Серед пінявих валів / Наша флота суне, б’ється / До

незвісних берегів. / <...> На берег / По помостах виходи! / <...> / Сонний город ще дримає... / Схопимо його у сні... / Перший крик – наш окрик бою / І побідні пісні” [7, т. 3, 104, 106]. Та й у наукових і публіцистичних працях Франка зустрічаємо непоодинокі висловлювання, суголосні з оборонною патетикою “Захара Беркута”. Чому ж поет створив вірш зовсім інакшого спрямування, як він уписується у Франкові роздуми про міжнаціональні змагання в історії?

За авторським датуванням, “Конкістадорів” написано в Кохавині 26 липня 1904 р. [7, т. 3, 106] й відразу ж надруковано в черговому – вересневому – номері “Літературно-Наукового Вістника” (1904. Т. 27. Кн. 9)¹. Саме в тих роках Франко знову, як і на зламі 1870 – 1880-х років, замислюється над **проблемою сили в історії**. Як морська фольклоризовано-історична поема Тараса Шевченка “Гамалія”, де оспівано завойовницький і визвольний похід козаків до турецького міста Скутарі (передмістя Стамбула), вірш “Конкістадори”, пройнятий романтикою завойовницьких походів, – це яскрава героїзація сили й відваги в історії. Проте Шевченко у своєму уславленні бойової козацької звитяги наголошував на лицарському кодексі запорозької честі: “По морю гуляти, / Слави добувати, / Із турецької неволі / Братів визволяти” [9, т. 1, 237, рядки 149–152]. Доречно навести те тлумачення Шевченкового ставлення до війни, яке дав В. Янів: “<...> війна у Шевченка – це боротьба за zagrożені вартості. <...> оборонна війна – священна, але завойовницька – злочинна. Така постава – етично цілком виправдана – далека від неусвідомленого гону в простір конкістадорів [тобто гону конкістадорів у нові простори. – *Є. Н.*]. Тому відчуття боротьби й у Шевченка трагічне: це не надмір внутрішньої енергії неминуче пхає нас в обійми боротьби як великої пригоди, як справжньої насолоди, як щастя, а тільки відчуття війни як драматичної конечности, як морального імперативу велить нам жертвувати справжнім щастям для обов’язку” [10, 526]. Натомість у Франковому вірші опоетизовано цей “надмір внутрішньої енергії”, який “пхає нас в обійми боротьби як великої пригоди”².

Та все-таки, попри конкістадорську, топіку вірш “Конкістадори” тільки на позір прив’язаний до історії завоювання Латинської Америки. Та й не про іспанських чи португальських конкістадорів Франкові йдеться. Вони йому далекі й чужі. Не їхній войовничий героїзм, що мав у них завойовницький характер, славить насправді поет. Франко, такий чутливий до визвольної боротьби поневолених народів, осуджував загарбання чужих земель і не міг солідаризуватися із завойовницьким чином конкістадорів, які підкорювали й винищували корінне населення Америки. Того-таки року в статті “Подуви весни в Росії” (Літературно-Науковий Вістник. 1904. Т. 28. Кн. 12) він зазначив:

“Читайте найчільніших представників російської думки миколаївського часу – Пушкіна та Лермонтова, читайте те, що вони говорять про Кавказ – ані сліду

¹ До згадки М. Коцюбинського в листі від 14 червня 1905 р. з Цюріха (“Тільки й було гарної погоди, що у Львові та тоді, як ми їздили на село”) В. Гнатюк додав примітку: “М. Коцюбинський приїхав до Львова в дорозі до Берліна перед самим Великоднем. Бажаючи показати йому наше село, виїхав я з ним і д-ром І. Франком на самі свята до Яйковець, до тамошного пароха о. Сев[ерина] Борачка, де провели ми час дуже приємно. При повороті до Львова чекали ми довший час у Кохавині на поїзд, під час чого д-р І. Франко написав своїх “Конкістадорів” [3, 75]. Насправді, як свідчить не лише Франкове датування, а й публікація “Конкістадорів” у вересневому числі “Літературно-Наукового Вістника” за 1904 р., вірш написано не на Великодні свята 1905 р. (Великдень тоді припав на 17/30 квітня), а 26 липня 1904 р.

Северин Борачок (1859–1923) – греко-католицький священник, громадський діяч на Стрийщині та Жидачівщині, один із засновників різних економічних товариств. Яйківці – тепер с. Антонівка в Жидачівському районі Львівської області. Кохавина – тепер передмістя містечка Гніздичева в тому самому районі.

² У такому самому сенсі поетизує конкістадорів героїня роману Миколи Хвильового “Вальдшнепи” (1927) Аглая, перехилиючи за них чарку горілки: “Я випила, товариство, за відважних і вольових людей. Чуєте? Я випила за безумство хоробрих. <...> Я випила за те безумство, що <...> горить вічним огнем стремління в невідомі краї. Я випила за безумство конквістадорів...” [8, 244].

думки, що ті кавказькі гірняки мають якесь право до самостійного життя в своїх горах і що війна проти них – се властиво наїзд і душення, затоплювання в кровавих потоках свобідних етнічних одиниць, а не ніяка цивілізація” [7, т. 45, 350].

А рік перед тим у критичному огляді “Що таке поступ?” (Поступ. 1903. № 2–26) Франко ілюстрував тезу “От якими крутими дорогами ходить іноді поступ людський!” таким, зокрема, прикладом:

“А буває й так, що нові зайди, як колись гунни та мадяри, приходять у заселений уже край і починають вигублювати давнішу людність так, як диких звірів, або повертати їх силою в невольників, щоб посісти їх землю. Так було з тими голландськими поселенцями в Південній Африці, що тепер називаються бурами. Вийшовши перед 300 роками з Європи, вони таким явним розбоєм прочистили собі місце при Розі Доброї Надії; коли там потім надійшли англічани і забрали край, часть бурів <...> подалася трохи на північ і знов вигубила пару муринських племен і осіла на їх землі <...>; коли й сю країну загорнули англічани, бури пішли ще далі на північ і знов розбоєм прочистили собі просторі країни “за горами” <...> та над джерелом Помаранчової ріки <...>”.

За Франковим означенням, ті бури-завойовники – “малі розбійники” [7, т. 45, 314]. Тут Франко, простежуючи “круті дороги” “людського поступу”, дає “зайдам”-завойовникам оцінку з погляду гуманізму, однозначно тавруючи їх як розбійників. А значно раніше в другій частині розвідки “Причинки до оцінення поезій Тараса Шевченка” – статті “Темне царство” (Сьвіт. 1881. № 11/12. 10 грудня) – молодий Франко так розтлумачував своє розуміння героїзму: “В часах великого фанатичного засліплення людей бачимо багато таких випадків, від котрих здригається серце потомних поколінь, а котрі, проте, ніхто не думає зачислювати до діл геройських. Героїзмом можна назвати тільки таке діло, де мука й терпіння одиниці здобуває або окуплює добро цілого народу, цілої людськості” [7, т. 26, 136].

Таке розуміння героїзму Франко повністю повторив у власноруч зредагованому й перевиданому 1914 р. тексті студії “Темне царство”, зробивши в цитованому уривку лише деякі лексичні та морфологічні зміни (цитую за другою редакцією). А в продовженні тої-таки статті “Темне царство” (Сьвіт. 1882. № 13. 25 січня) він ставив Шевченка з його “сердечними словами” “сумирного братерства” в поемі “Кавказ” – солідарністю з визвольною боротьбою кавказьких народів – “вище <...> від Пушкіна, який у поемі “Кавказский пленник” зовсім похваляє війну проти черкесів зі становища величини та слави Росії <...>” (Франко називає цю імперську експансію “грабівницькою війною”) [6, 18].

Прикметно, що в поетичному творі “Великі роковини. Пролог, говорений перед ювілейною виставою “Наталки Полтавки” в пам’ять столітніх відродин українсько-руської народности” (1898) Франко з осудом трактував утечу Енея з троянцями із захопленої греками Трої та пошуки “кращої долі”, “розкошів”, “І слави, й блиску, й злота” як зраду своєї вітчизни: “Тікає іншої шукати хати. // П’ятами наживав від тебе, нене! / Лишив тебе у ранах, у крові! / <...> / Пішли нової матері шукать” [7, т. 52, 173].

Тож відчайдухи-конкістадори для Франка – лише **привід і засіб для поетичної алегоризації**. З тієї самої причини автор абстрагується у вірші од страждань, інтересів та історичної трагедії американських тубільців. Сенсовною та актуальною для поета є проекція безумовної відваги й завзяття конкістадорів на українську ситуацію: для нього важливо виховувати в українців готовість до беззастережного, при потребі збройного здобування своїх прав, своєї державності, зрештою, відвоювання своєї землі (у його розумінні це героїзм для “добра цілого народу”).

Б. Кравців слушно вбачав у “Великих роковинах” образ “вимріяних і передбачуваних Франком походів новітнього Українства – уже не наймитів чи каменярів [натяк на ранні вірші Франка “Наймит” і “Каменярі”. – Є. Н.], але здобувців, конкістадорів з новими мечами у твердих правицях”, а вірш “Конкістадори” трактував як присвяту “визнавцям нового здобувницького світогляду” і наголошував, що “здобувницькими мотивами, візіями про майбутніх здобувців української волі, правди і рівності пронизані й останні строфи поеми “Мойсей” <...>” [4, 6].

Відчайдушний войовничий героїзм конкістадорів Франко ставить за приклад українцям у сучасних йому національних змаганнях і в майбутньому революційно-визвольному зриві: у боротьбі за національну свободу треба йти рішуче до кінця, не вагаючись, безоглядно й безстрашно, не залишаючи для себе принизливого рятівного шляху до відступу, бо лише так можна вибороти омріяну державну незалежність. Ось суть цього натхненного неоромантичного вірша, його героїчних пафосу та патетики:

Та заки рушать, пускайте	Що за нами, хай навіки
Скрізь огонь по кораблях,	Вкриє попіл життєвий!
Щоб всі знали, що нема нам	Або смерть, або перемога! –
Вороття на старий шлях. <...>	Се наш оклик бойовий! [7, т. 3, 106]

Це вірш не про минуле завоювання Америки, а про грядуще здобуття волі України, не про давній завойовницький героїзм конкістадорів, а про майбутній визвольний, чи, кажучи словом Б. Кравцева, “здобувницький”, героїзм українців.

Визнаючи, що в історії відбувається далеко не мирне змагання націй, Франко уславлює мілітарний, “бойовий” героїзм, здобування землі для свого етносу, збройну боротьбу за територію: “Кров і труд ось тут здвигне нам / Нову, кращу вітчизну!” [7, т. 3, 106]. Раніше в націософському полілозі “На склоні віку” (Літературно-Науковий Вістник. 1900. Т. 12. Кн. 12) він назвав це вустами абстрактного диспутанта Іларіона “шуканням ширшого простору для власної нації” [7, т. 45, 291]. Передчуваючи майбутні визвольні змагання в Австро-Угорській та Російській імперіях, поет посилає своїй нації характерні імпульси¹.

Тож не випадково афористичний вислів із цього неоромантичного вірша – “До відважних світ належить” [7, т. 3, 106] – став одним із гасел Революції Гідності.

“Конкістадори” вписуються в один ряд з іншим тогочасним твором Франка – поемою “Мойсей”, написаною, за авторським датуванням, від “січня до липня 1905” [7, т. 5, 264]. Пролог до “Мойсея”, соборницький і державницький за змістом, одразу починається зверненням до свого народу (“Народе мій...”) [7, т. 5, 214], після чого натхненно викладено авторський ідеал – об’єднаний і вільний український народ від Кавказу до Бескиду й Чорного моря. Якщо раніше Франко-публіцист, розчарований і розлючений своєю поразкою на виборах до Державної Ради в березні 1897 р. на Перемищині, Самбірщині, Мостищині та Дрогобиччині, того ж року в передмові польською мовою “Niesco o sobie samut” [“Дещо про себе самого”] до своєї збірки “Obrazki galicyjskie” (вийшла у травні) скептично зауважив: “<...> будучини [України. – Є. Н.] не

¹ Слово “конкістадори” виринуло у Франковій творчості ще 1900 р. у згаданому полілозі “На склоні віку”, але не в прямому, а в переносному значенні. Вустами вигаданого мислителя Іларіона Франко так висловився про ХІХ ст.: “Ми ввійшли в епоху нових конкістадорів, геройський вік таких завойовників у духовій сфері, як Гумбольд, Нібур, Гротефенд, Дарвін, або таких героїв техніки, як Стефенсон, Нобель, Едісон, Рентген” [7, т. 45, 292]. Слово “конкістадори” в поєднанні зі словом “геройський” у прямому розумінні стосується воєнних звитяг, у переносному – подвигів у розумовій сфері (наукових і технічних відкриттів). Отже, це слово вжито у другому, шляхетному сенсі, хоча контекст полілогу не дає підстав вважати, що в прямому сенсі воно містило для Франка негативні конотації. А у вірші “Конкістадори” цьому слову, що позначає завойовницький героїзм, поет надав позитивного змісту.

т. 5, 255–256]. Рідне, національне, попри його частковий характер і, здавалося б, незначний вплив на глобальні процеси, вивищується над загальнолюдським.

Біблійна оповідь про Мойсея має кілька вельми важливих для свого часу сенсів: антиязичницький (спрямована проти поганського багатобожжя, ритуалів, обрядів, вірувань, забобонів тощо); моральний, культурний (пропагує норми морального, гуманного і справедливого, чистоплотного співжиття ізраїльтян, громадського і родинного – категоричні заборони вбивства, крадіжок, лжесвідчення, чужоложства, кровозмішання, гомосексуалізму тощо, регулювання і приписи щодо споживання певної їжі); етнічний (вибраний народ; регулює відносини ізраїльтян з іншими народами, племенами; визвольний чин, захоплення землі для проживання, створення власної держави). З цього комплексу смислів Франко вибирає суто етнічний, проектуючи його на Україну й український народ.

Уже раніше в згаданих “Великих роковинах” поет із надією звертав погляд до молоді:

Таж не даром пробудився
Український жвавий рід.
Таж не даром іскри грають

У очах тих молодих!
Чей нові мечі засяють
У правицях у твердих. [7, т. 52, 178]

Впадає в око, що й у поемі “Мойсей” змальовано образ “дрібної дітвори” [7, т. 5, 215], котра на подив “напівсонних батьків” [7, т. 5, 216], які після сорокарічного блукання “По арабській пустині” [7, т. 5, 214] “покинули ждять, і бажать, / І десь рвуться в простори” [7, т. 5, 215], “Дивні іграшки зводить: / То воює, мурує міста, / То городи городить” [7, т. 5, 215], то вбиває скорпіонів у степу [7, т. 5, 240]. У Мойсеєвому П’ятикнижжі зображення нових поколінь ізраїльтян – дітей, що, вирішивши, піднімуться до визвольного зриву, немає. Певно, не без впливу спілкувань-суперечок із “молодими” радикалами-державниками (В’ячеславом Будзиновським, Юліяном Бачинським та ін.) Франко алегорично зображує, як підростають нові покоління українців, котрі слушного часу рішуче й завзято підіймуться до відчайдушної боротьби за здобуття державності. Поема саме завершується змалюванням такого національно-визвольного зриву народу на заклик молодого провідника, “князя конюхів” Єгошуа: “До походу! До зброї!”, “До бою!” [7, т. 5, 263]. Останні строфи твору є поетизацією збройної сили, застосованої для здобуття “обітованого краю” [7, т. 5, 261]. Колишній революціонер, який допускав “війну криваву” за встановлення соціалістичного ладу (вірш “На суді”, 1880), тепер сугестує майбутню збройну боротьбу за українську державність.

У Франковому “Мойсеї” (також і в Старому Завіті: Числа 13:25–33; 21; 31; Ісус Навин 6–13, та ін.) ізраїльтяни постають завойовниками. Патетика поеми, спроектована на визвольний чин українства, схвалює це, тоді як у розвідці “Поема про сотворення світу”, написаній наприкінці 1904 р. й опублікованій у січні – квітні 1905-го, Франко не виходив за межі стародавньої історії й осудливо відгукнувся про старозавітний юдейський етноцентризм: “<...> в тих гебрейських книгах, бодай у значній їх часті, Бог виступає як Бог самих тільки жидів; він велить їм без пощади вбивати людей іншої національності і дуже гостро остерігає їх, щоб не піддавалися богам тих інших народів. <...> Усе те були речі які собі хочете, але певно не вияви найвищої мудрості і найвищої правди” [7, т. 35, 268].

Так тодішній Франко виважував пріоритети між гуманізмом і войовничим націоналізмом. Це був динамічний процес, продиктований письменниковим прагненням зорієнтуватися самому й дати чіткі орієнтири співвітчизникам для обстоювання власних національних інтересів у складному й суперечливому ході людської історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бачинський Юліян*. Україна irredenta (по поводу еміграції): Суспільно-політичний скиц. – Львів: Накладом “Універсальної Бібліотеки”, 1895. – 139 с.
2. *Климковичь К.* Великі роковини // Слово. – 1863. – Ч 5. – 16 (28) Януарія. – С. 19–21.
3. *Коцюбинський М.* Листи до Володимира Гнатюка / З передмовою і поясненнями Володимира Гнатюка. – Львів: Накладом Видавничої Спілки “Діло”, 1914. – 167 с.
4. *Кравців Б.* Від “Каменярів” до “Конкістадорів” // Свобода. – Джерзі Ситі і Нью Йорк, 1956. – Ч. 155. – 15-го серпня. – С. 1, 6.
5. *Огоновскій О.* Історія літератури рускої. – Львів: Накладом Товариства імени Шевченка, 1889. – Часть II. I вѣддѣль. – 961 с.
6. Показчик купюр: (до Зібрання творів Івана Франка у п’ятдесяти томах). – Київ: Наукова думка, 2009. – 333 с.
7. *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. – Київ: Наукова думка, 1976–1986; *Франко І.* Додаткові томи до Зібрання творів у п’ятдесяти томах. – Київ: Наукова думка, 2008. – Т. 51–53; 2011. – Т. 54.
8. *Хвильовий М.* Вальдшнепи // *Хвильовий М.* Твори: у 2 т. – Київ: Дніпро, 1991. – Т. 2. – С. 204–266.
9. *Шевченко Т.* Гамалія // *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: у 12 т. – Київ: Наукова думка, 2001. – Т. 1. – С. 234–238.
10. *Янів В.* Українська духовість у поетичній візії Шевченка // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Париж; Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто; Сідней, 1962. – Т. 169: Збірник на пошану Зенона Кузелі. – С. 506–537.

Отримано 29 травня 2018 р.

м. Львів

Роксана Харчук

УДК 821.161.2-1 “18” О. Псьол.091:82-1Т. Шевченко

ОЛЕКСАНДРА ПСЬОЛ ЯК ЧИТАЧКА ШЕВЧЕНКА

Авторка статті з’ясовує, які вірші передавала Олександра Псьол на заслання Шевченкові. На її думку, О. Псьол почала писати свої вірші саме під впливом Шевченка, у її випадку поет був справжнім Пігмаліоном.

Ключові слова: Олександра Псьол, ремінісценція, алюзія, поетика, образ, мотив.

Roxana Kharchuk. Oleksandra Psiol as Reader of Shevchenko

The author of the paper finds out which poems Oleksandra Psiol sent to exiled Shevchenko. In the researcher’s opinion, Oleksandra Psiol began to write her poems just under the influence of Shevchenko, in her case Shevchenko was a real Pygmalion. Oleksandra Psiol is an important person not only in the context of Shevchenko’s biography, but also in Ukrainian literature, because she was in fact the first Ukrainian poetess not only of the romanticism period, but also of the time when Ukrainian literature was taking its separate place in the literary stream of the Russian empire. Shevchenko’s influence on her poetics was significant, but the poet himself did not consider her as an epigone, he saw a literary sister in her.

Keywords: Oleksandra Psiol, reminiscence, allusion, poetics, image, motive.

Досі в нашому літературознавстві немає студії, яка б давала уявлення про читача / читачку Шевченка бодай часу появи першого “Кобзаря” (1840), хоч існує чимало свідчень про те, як українці зустріли книжечку з 8 поезій. Можливо, чи не найсильніше враження поезія Шевченка й сама особа поета справила в 1840-ві рр. на Олександрю Псьол, котра виявилася не тільки прихильною читачкою “Кобзаря”, а й надзвичайно сприйнятливою до слова Шевченка й до його ідеї про окремішню українську літературу. На мою думку, О. Псьол почала писати свої вірші саме під впливом Шевченка, у її випадку поет був справжнім Пігмаліоном. Саме це й мав на увазі М. Стороженко, стверджуючи: “Приведенные нами стихотворения А. И. Псел могут служить доказательством того могущественного влияния, которое оказал Шевченко на развитие украинской поэзии. Люди, зачитывающиеся его стихотворениями, невольно увлекались его примером, шли по его следам и облекали свои мысли и чувства в стихотворную форму, которая по своей красоте мало уступает Шевченковой”